



Het heil der wereld

<https://hdl.handle.net/1874/234828>

HET HEIL DER WERELD

DOOR

FRIEDRICH HOLTSCHMIDT.

Met voorkennis van den schrijver uit het Hoogduitsch
in onze taal overgebracht

DOOR

★★★★★★



AMSTERDAM,
DELSMAN & NOLTHENIUS
1895.



HET HEIL DER WERELD

DOOR

FRIEDRICH HOLTSCHMIDT.

Met voorkennis van den schrijver uit het Hoogduitsch
in onze taal overgebracht

DOOR

★★★★★★



AMSTERDAM,
DELSMAN & NOLTHENIUS
1895.

Op zedelijk gebied bevinden wij ons in eene ernstige crisis. Het steunsel en het fundament der menschheid is bewogen. Onze hoogste geestelijke goederen zijn in gevaar.

De godsdienstige vereering is in meer dan één opzicht gebonden aan instellingen van deze of gene geloofsrichting, die voor de meeste menschen onhoudbaar zijn geworden.

Daardoor zijn velen in hun godsdienstig bewustzijn aan het wankelen gebracht, en bevinden zij zich daardoor eveneens op een dwaalspoor. Slechts weinige menschen zijn in staat, hunnen eigenen geestelijken tempel te bouwen. Met den ouden gemeenzamen tempel gaat voor hen ook de oude God verloren. Zoo verliezen zij hun zedelijk steunsel, en zinken zij al dieper en dieper.

Een groot gedeelte des volks heeft reeds met al het Verhevene en Heilige gebroken. Al het denken, gevoelen en streven is slechts op het zinnelijke, en op het stoffelijke gericht.

In die sfeer eener lagere gezindheid wordt geene andere vereering en aanbidding gevonden, dan die van het vleesch. Van hieruit wordt strijd gevoerd tegen de denkbeeldige wereldbeschouwing, tegen al wat verheven en goddelijk is.

De het hoogste ideaal beoogende kunst is een vreemdeling geworden, waar zij vroeger thuis behoorde. Hare gewijde plaatsen worden ledig, en de het zingenot streelende zalen van eenen geesteloozen, met al wat heilig is spottenden dienst der zinnen zijn overvol. Het volk wil de al het aardsch verklarende, heldere zon eener ideale wereld niet meer, maar nog slechts de dwaallichten der duistere moerasgronden. Waar het gemeene zich op deszelfs naaktheid verhoovaardigt, geeft de menigte blijken van bijval. De naar het edele strevende letterkunde verliest haren invloed vanwege den poel van den waardeloozen fabrieksarbeid, die eene bestendige bron van besmetting is geworden.

In den omgang der menschen zijn trouw en geloof in een bedenkelijk verval geraakt. In plaats van waarheid heerscht verlichting. De eerlijkheid kan niet opwegen tegen het overwicht eener listige berekening. De misleiding wordt een machtige factor in het bedrijf der wereld. Voor het meerendeel der menschen is de zelfzucht de eenige drijfkracht, het eenig richtsnoer; achting voor anderen houdt men voor eene ziekelijke dwaling des gevoelens. De strafwet is bij velen de eenigste zede-leer.

Zoo is er een ontzettend ontbindingsproces aan den gang: er bestaat een bederf, hetwelk voortdurend meer om zich heen grijpt, en alle verhoudingen verschrikt, en in beweging brengt.

Het ideaal is het steunsel der menschheid. Met hun idealen gaan ook de volken zelve onder.

Bij de erkenning van het gevaar, waardoor de mensch-

heid wordt bedreigd, zijn op edele wijzen en van alle kanten plannen tot afwering ontworpen.

Van den eenen kant werd een strenge kerkucht, eene ingrijpende beperking in bepaalde geloofswetten (Glaubenssatzungen) als *het* heilzame middel aan de hand gedaan. Zonder twijfel oefende aan menige zijde eene heerschzuchtige berekening haren invloed uit; desniettemin ontspruit dit voorstel zeker ook dikwijls uit Christelijke overtuiging. Doch hoe goed gemeend het ook zij — dit middel kan ons niet helpen; veeleer zou het de kwaal alnog verslimmeren. De menschheid laat zich nu eenmaal niet meer in boeien slaan. En waar zij nog geboeid is, kan het slechts eene vraag des tijds zijn, hoe spoedig deze boei geheel en al zal worden verbroken. De zinnelijke mensch is als een dier der woestijn, slechts verstandiger en meer berekend. Het zou te vergeefs zijn, deze dierlijke gesteldheid aan banden te willen leggen — deswege zou het slechts eenig nut hebben, haar te temmen, opdat zij zich vrijwillig onderwerpe aan de grondstellingen van een hooger leven.

Slechts in de vrijheid bloeit de zedelijkheid. In broeikassen kan zij niet gedijen, daar ontwikkelt zich zeer gemakkelijk de verderfelijke, giftige plant der huichelarij, welke nog schadelijker is dan openbare onzedelijkheid. Bij de erkenning der noodzakelijke vrijheid zijn eveneens verscheidene pogingen, tot genezing der zedelijke kwalen van onzen tijd, aan het licht gekomen.

Maar eene samenleving voor eenen zedekundigen eeredienst, die den godsdienst buiten beschouwing laten, maar dezen veeleer als iets afzonderlijks behandelen wil,

is goed voor hen, die deze vereering door hun godsdienstig bewustzijn reeds bezitten — op de menigte echter, die geen' godsdienst bezit, kan zij geen invloed hebben.

Ethische godsvereering anders te betrachten, dan door den godsdienst, dat heet slechts, uit eenen van den stam afgebrokenen tak nog bloesem en vrucht verwachten. Slechts die tak kan bloeien, die met den stam, en daardoor met den wortel is verbonden, en uit dezen zijn *duurzame* voeding ontvangt. Iedere andere tak sterft spoedig.

Wij zijn niet zedelijk uit berekening — zulks zou eene onzedelijke zelfzucht zijn. Wij zijn slechts zedelijk vanwege den drang onzer hoogere geestelijke natuur.

Evenals de rozenstruik geen andere bloesems, dan rozen kan voortbrengen, zoo kan ook uit ons, de lagere neiging van onze aardse natuur overtreffend, goddelijk wezen slechts zedelijkheid ontspruiten, ook wanneer in den strijd der beide elkander tegenovergestelde machten, in ons dikwijls nog wel het zinnelijke wezen mag zegevieren. *Het beteekent niets, dat wij de wereld met eeuwige rozen willen versieren, wanneer wij ook geen rozenstammen planten.* Het beteekent evenmin iets, zedelijkheid te leeren, wanneer wij niet allereerst met den wortel aller zedelijkheid, d. w. z. met den godsdienst, beginnen. Het eenig afdoend geneesmiddel voor de menscheit, dat zij behoeft tegen de toenemende zedeloosheid en verdierlijking, de eenige bron des vredes en der zaligheid voor 's menschenharte is de godsdienst.

Godsdienst is geen ijdel, uitwendige vormendienst, geen slaafsche, gedachteloze onderwerping. Godsdienst

is de uit volle overtuiging voortkomende erkenning van het beginsel der zedelijkheid, die haren oorsprong in het hoogste wezen, in God, vindt en het bewustzijn van onze hoogere bestemming, die reikt buiten de beperking van ons aardsche wezen. Godsdienst is de verloo- chening der, aan onze dierlijke natuur eigen zijnde zelf- zucht, en de vrijwillige verandering van ons zinnelijk, op aarde beperkt en tot het aardsche geneigde wezen volgens de geboden van dat hoogere leven, dat onafhankelijk is van het wisselvallige lot der aarde en van het tijdelijk bestaan. Godsdienst kan slechts daàr bestaan, waar ge- loof aan God en de onsterfelijkheid gevonden wordt.

Wanneer wij aan God en onze hoogere bestemming niet gelooven, wanneer wij daarom ons zinnelijk wezen slechts voor gerechtigd houden, dan zou het toch dwaas- heid zijn, wanneer wij onze aardsche natuur verder wil- den beperken, dan dat zij ons door burgerlijke wetten wordt afgebakend. Deze burgerlijke wetten te achten, is — gezien van het standpunt van den zinnelijken mensch — geen zedeleer, maar slechts berekende zelf- zucht. Zedeleer is alleen de vrije beoefening van zedelijk- heid zonder den een of anderen dwang. De grootste misdadiger heeft tegen zijne aardsche natuur niet gezon- digd, al heeft hij ook de burgerlijke wet overtreden. Ook eene dergelijke overtreding is der zinnelijke natuur eigen.

Waarom zullen wij ons, wanneer wij aan een hooger leven niet gelooven, ons door eene wet der zedelijkheid, die dan toch ook slechts op bedrog kan berusten, in onze zelfzucht laten storen? . . .

Wij kunnen dit beginsel der zedelijkheid eerst dan volgen, wanneer wij deszelfs oorsprong en daardoor deszelfs macht erkennen, en wanneer wij onze bestemming daarin voor oogen gesteld zien, dat wij, een nieuw eeuwig leven ons moeten waardig maken.

Het geloof aan God en de onsterfelijkheid te wekken en te bevestigen, ziedaar, hetgeen onze eerste taak moet zijn.

Wij kunnen ons geene zinnelijke voorstelling van God maken. Daarom is het gevaarlijk, het geloof aan Hem met zinnelijke voorstellingen te doen gepaard gaan. De denkende mensch zal niet aan alles vasthouden, wat hem als kind geloofwaardig was. Menig gebouw stort in, wanneer de steiger wordt afgebroken, of enkele deelen daarvan bouwvallig worden; *iedere bouw moet zoo aangelegd zijn, dat hij zonder steiger kan blijven staan.*

De erkenning van God moet een geestelijk begrip (Erfassung) van het goddelijk wezen zijn. Eene natuurkracht, die de baan der werelden bepaalt, en ook den loop van onze planeet rondom de zon regelt, is geen zuiver Godsbegrip. In eene zoodanige opvatting en beperking staat God ons te veel van verre: voor onze ziel, voor onze geestelijke volmaking kunnen wij bij Hem geen steun vinden. God openbaart zich in Zijne hoogheid en heiligheid op de meest duidelijke wijze in den mensch. De openbaring Gods in den mensch is de deugd. De in ons sprekende, met ons aardse wezen in scherpe tegenstelling staande zedewet is de spraak Gods. Deze zedewet is tevens het overtuigend bewijs van het bestaan van God, en van onze eeuwige bestemming, die ver-

der dan deze aarde reikt. Wij zouden de deugd niet kunnen eeren, wanneer zij slechts een bedrog ware, dat onzer zelfzuchtige natuur in den weg stond. Met ons streven naar een hooger leven, met onzen blik, die ver over de aarde en al het aardsche reikt, zouden wij de ongelukkigste wezens zijn, wanneer dat rijk, waarnaar wij reikhalzend uitzien, niet bestond, maar slechts een ons kwellende misleiding was. Onze voortreffelijkheid van geest en van vermogen om te oordeelen zou ons ten vloek zijn. De hoogste lichtgestalten der menschheid waren dan slechts onnoozele dwazen, die voor eene valsche voorstelling hun aardsche wezen verloochenden, en het hoogste goed der aarde, hun aardsche leven prijs gaven in het bewustzijn, een zoogenaamd hooger levente dienen.

Maar zonder zon is geen morgenrood denkbaar. Het morgenrood, dat hunne ziel ophelderde, dat alsdan van hen in de menschheid uitstraalde, is de glans der geestelijke zon, die alle menschen verlichten, alle ellende en al het leed der aarde overwinnen en ook den nacht des doods voor ons ophelderen moet.

In het licht dezer zon wordt in ons eene menschwording Gods volbracht. Dan zijn wij geene naar de aarde strevende, en in derzelfer lotsbeschikking zich bevindende menschen meer, maar door eene wedergeboorte in den geest, zedelijk verklaarde, geestelijke menschen, die niet van vleesch en bloed, maar uit God geboren zijn, terwijl wij het wezen Gods, in alle lichtvolle deelen, aan ons voor den dag brengen, en verlangend uitzien naar des Vaders Huis, naar de geestelijke wereld, die nu ons vaderand geworden is.

De godsdienst, op dit geestelijk begrip gegrond, kan door geene filosofie worden geschokt. *Al het diepsinnig nadenken voert tot God.* En op zulk een fundament moet iedere tempel staan. De tijd is voorbij, waarin men aan geestelijke zaken lichamelijke begrippen geven en op deze geloofswetten kon bevestigen, die de wetten der natuur widerspreken.

De tempel der vereering van God, in geest en in waarheid, vernietigt de verscheidenheid van alle afzonderlijke geloofsbelijdenissen, die men onder de menschheid aantreft. Jezus heeft dezen geestelijken tempel opgericht. Jezus moet ook het middelpunt worden van alle godsdienstige bemoeiingen in de wereld. Wij hebben geen ander middelpunt en geen anderen Leidsman. Hij staat daar alleen als de verkondiger van de blijde boodschap des Heeren, in Zijne leer van het Rijk Gods, die alle volken der aarde en iederen godsdienst der menschen vereenigt. Hij heeft der menschen verlossing aangebracht. Niet eene verlossing van het leven, gelijk de filosofie van het ongelooft haar predikt. Hij heeft ons verlost van den dood, terwijl Hij een nieuw leven in ons wekte, dat alle smart dezer wereld overwint, en ook tot na den dood voortduurt.

De lichamelijke Jezus kan ons niet scheiden, wanneer wij ons in den geest met Jezus verbonden weten. *Het is niet noodig daarover te twisten, hoe Hij gekomen en hoe Hij gegaan is.* Het is evenmin noodzakelijk dat de strijd worde voortgezet: of er een onderscheid daarin bestaat, wanneer Jezus Zichzelven God's Zoon heeft genoemd en Hij ons heeft geboden, God als Onzen Vader aan te

roepen. De godgeleerdheid moet alle aardsche begrippen ter zijde stellen, en zich slechts aan de godsdienstleer van Jezus houden. Dan wordt aan alle godgeleerde strijdvragen een einde gemaakt, dan wordt alles verstaanbaar en vindt het zijnen weg tot des menschen hart. Voor ons doel komt alleen dit in aanmerking, dat wij in den Geest van Jezus leven, en zijn voorbeeld volgen. Al het overige is van ondergeschikt belang.

Met den Geest van Jezus is niet alles in overeenstemming, wat in Zijnen naam wordt geleerd en gedaan. Priesterheerschappij, onverdraagzaamheid, geloofshaat hebben met het Christendom niets gemeen. Een doode vormendienst en een slaafsche geest zijn onchristelijk. Het Christendom gedooft volle vrijheid des geloofs, en leert de vereering Gods in den geest.

Vele Christelijke genootschappen lijden aan de gevolgen van den door hen aangenomenen geloofsdwang. Vele leden daarvan staan uitwendig nog in de gemeenschap, die inwendig reeds geheel en al vreemd daaraan zijn geworden. Wanneer een uit de gewoonte voortspruitende toevoer niet door geboorte plaatsvond, wanneer het op eene vrije beslissing der afzonderlijke gemeenteleden aankwam, dan zouden reeds nu vele kerken ledig zijn.

Het geloof, dat geene vruchten voortbrengt, is een dood geloof. Niet slechts bloesems, niet slechts eene belijdenis met den mond moet het voortbrengen, maar het moet vrucht dragen, de Werken Gods doen. God wil, dat wij Zijne boden zijn, dat wij te midden der menschheid werktuigen worden Zijner liefde.

Het Christendom eischt de betrachting der liefde, die

het wezen Gods is. Het Christendom verlangt niet slechts liefde jegens hen, die ons in het leven, en deszelfs gezindheid na aan het harte liggen, maar ook liefde jegens alle andere menschen, zelfs jegens onze vijanden. Het Christendom leert ons ook de dwalenden niet te veroordeelen en hen hoogmoedig van ons te stooten, maar hen te vervolgen met liefde, teneinde hen op den rechten weg terug te voeren. In het Christendom geldt er geen onderscheid van het uitwendig leven. Het Christendom duldt geen hoogmoed en geen knechtelijke gezindheid: het leert de gelijkheid voor God van alle menschen.

In het Christendom bestaat er geen vooroordeel meer, noch tegen de grooten der aarde, noch tegen hen, die in het leven eene nederige plaats innemen. Al het weten beteekent niets tegenover de verhevene en toch zoo eenvoudige leer van Christus, die ook voor den eenvoudige verstaanbaar is.

Het Christendom leert ons vroolijk te zijn in het leven, en den dood te overwinnen. Het schenkt troost onder alle aardsche smarten. Het leert ons God kennen als den liefderijken Vader, die ons lot bepaalt, en ook het lijden schenkt tot ons welzijn. Terwijl wij God als *de* wijsheid en *de* liefde erkennen, weten wij, dat Zijne leiding ons ten beste dient.

In Christus' leer vinden wij het vertrouwen op het Eeuwig Leven, waartoe wij na het volbrengen van onze aardsche loopbaan, geroepen zijn. Al ons leven en streven op aarde moet slechts daartoe dienstbaar zijn, dat wij ons hier reeds thuis beginnen te gevoelen in die andere geestelijke wereld, wier glans ons hier den weg verlicht.

In het licht dezer andere wereld, staat Jezus als het hoogste ideaal der goddelijk verklaarde menschheid vóór ons. Zijn blinkend voorbeeld na te volgen is het hoogste doel des Christendoms.

In den geest van Jezus bestaan geene elkander weerstrevenende kerken, geene verschillende belijdenissen meer, maar slechts een enkele Christelijke gemeenschap. Jezus staat ter hulpe van alle edele, God zoekende menschen, of zij zich Christen noemen of niet, of men hen persoonlijk verschillend beoordeele, of men de geloofswetten van de heerschende godsdienstleer bevestigend of ontkennend tevenover sta.

Wanneer in alle kerken, tempels en bedehuizen op aarde eene zoodanige godsdienst heerschte, dan zou het Rijk Gods nabij zijn.

Maar dit doel is nog niet bereikt. Nog zien maar al te vele leeraars van den godsdienst daarin eene Gode welgevallige daad, zich te weren tegen den vrijen geest, die levend maken wil. En zij, die de geesten willen binden, weten maar al te goed, dat hunne heerschappij ten einde is, zoodra de gebondenen vrij worden.

Nochtans is het geen zaak, daarop te wachten, tot alle burgten van geloofsdwang zich openen en den geest der vrijheid van geloof binnenlaten. De zedelijke ellende schrijdt intusschen voort en het wordt allengs moeilijker om hulp te bieden.

Het is evenmin voldoende, dat van tijd tot tijd afzonderlijke kennisgevingen voor dit vrije Christendom a. h. w. op den voorgrond treden: door zulke vluchtige mededeelingen kunnen wij den weerstand niet vrijdelen.

en komen wij niet nader bij het centrum der ellende.

Wij moeten ons vereenigen in dezen vrijen Christelijken geest, en daarop eene vrije Christelijke gemeente bouwen. Maar geene verscheidenheid van gemeenten, van welke elk afzonderlijk eene bijzondere plaats inneemt, maar in de menigte eene enkelvoudige groote gemeenschap, die door bepaalde instellingen de afzonderlijke genootschappen tot één groot geheel nauw aan elkander verbindt. Slechts zóó bestaat er kans, voor de bereiking van het hooge doel de noodige macht te erlangen.

Deze vrije Christelijke gemeenten moeten datgene zoeken, wat verloren is. Zij moeten met hare werkzaamheid te voorschijn treden in alle rijen des volks; zij moeten trachten, allen, die in duisternis en schaduwen des doods gezeten zijn, aan zich te verbinden.

En wat het tegenwoordige haar zal weigeren, dat moeten zij des te meer trachten te erlangen voor een toekomend geslacht. De opvoeding der jeugd in den vrijen Christelijken geest is eene der hoogste plichten, welke zij te vervullen hebben.

Tegenover andere Christelijke gemeenten en tegenover een genootschap, staande op den grondslag eener andere belijdenis, mag geen vijandelijke stelling bestaan. Alle vereering van God heeft gelijke waarde, en is Gode even welgevallig, wanneer zij voortkomt uit het hart en vruchten der deugd met zich brengt. Hem, die in eene oude belijdenis met overtuiging wil volharden, willen wij gaarne zijn recht en geloof laten. Wij willen toch slechts hen zoeken, wier overtuiging zich van het oude geloof afscheidt. Maar lijdzaamheid en liefde jegens allen, die God zoeken.

De hervormer kan niet verwachten, dat hij met zijne aanhangers de godshuizen, welke hij vernieuwen wil, maar aanstonds binnentrekke. De tijd blijft voorbehouden, wanneer voor de nieuwe gemeenten de oude bedehuizen vrij worden. Waarom zouden wij voor deze nieuwe gemeenten ook niet allerwege geroepene leidslieden vinden, die zich in haren dienst stellen? *Vele leidslieden toch zijn er reeds.*

Deze nieuwe hervorming zal geenen oorlog tengevolge hebben, want de vrijheid des geloofs en der vereeniging is ons verzekerd. Wij hebben evenmin eenige bescherming van staatswege van noode. Wij willen noch bestaan, noch zegevieren door wereldlijke macht, maar alleen door de macht des geestes, door den geest der vrijheid en der liefde.

Nog nimmer is eene vernieuwing van het godsdienstig bewustzijn noodzakelijker geweest dan in dezen tijd — maar ook nog nooit met gunstiger vooruizicht. Velen zijn in duisternis gezeten, die reikhalzend uitzien naar nieuw licht. Velen zijn er, die zich verlaten gevoelen en weder naar een geestelijk vaderland zoeken. Velen, die geestelijk ziek zijn, verlangen naar genezing. Te midden der ontevredenheid op aarde, begeeren zoovelen den vrede, die van den hemel is. En in het gedruisch en in den lust der wereld, hooren wij zoo vaak de verzuchting: „Ach, ik ben des strijdens moede; wat baat alle smart en alle lust? Zoete vrede, kom, och kom in mijn gemoed!“ O, dat zij allen spoedig den vereenigingskreet mochten hooren, den roep tot het nieuwe leven en tot nieuwe zaligheid!

Van Jezus heet het: het volk jammerde Hem! Mochten allen, die bij de erkenning van de ellende, waaraan de menschheid lijdende is, tot eene vernieuwing van den godsdienst, en daarmede tot een heilzaam middel voor de menschheid, de hand willen bieden en *zich in den geest van Jezus tot eene gemeenschap van de daad verbinden!*

Al is de aanvang ook nog zoo gering — te vergeefs zal het voorzeker niet zijn.

Niet lang kan het duren, of wij zullen, staande in het morgenrood van eenen heerlijken, zaligen tijd, mogen uitroepen:

Het oude is voorbij; zie, het is alles nieuw geworden!
